

УДК 339.138.001.76

*Д. КОЦИСКИ*, д-р.екон.наук, Мишкольцський університет,  
Венгрия,

*П.Г. ПЕРЕРВА*, д-р.екон.наук, проф., НТУ «ХП»,

*А.П. КОСЕНКО*, канд. екон. наук, доц. НТУ «ХП»

## **СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ ПОТЕНЦІАЛОМ І ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

В статті розглянуто закономірності формування виробничого потенціалу виробничої системи та запропоновано методика його визначення. В якості основного чинника, який формує й визначає виробничий потенціал системи запропоновано взяти рівень її конкурентоспроможності та ринкові характеристики товарів.

**Ключові слова:** виробничий потенціал, виробнича система, ринок, попит, нововведення

**Вступ.** Вирішальною умовою росту економіки нашої країни після важкої і тривалої економічної кризи в сучасних умовах стає розвиток науки і техніки. У зв'язку з цим зростає актуальність дослідження проблем, пов'язаних як із впровадженням наявних досягнень науки і техніки, так і з підвищенням ефективності використання всієї сукупності засобів і умов, що забезпечують постійне створення нової техніки, нових матеріалів, технологічних схем і інших нововведень, що визначають у кінцевому рахунку науково-технічний рівень виробництва, його виробничий потенціал. Теоретичним і організаційним проблемам управління потенціалом промислового виробництва присвячено чимало робіт [2,5,6,8,14,15]. Однак вітчизняним роботам по даній тематиці, як правило, властиві два істотних недоліки. По-перше, вони у своїй більшості відносяться до періоду планової економіки, коли система управління на всіх рівнях обслуговувала тоталітарний режим і командна система керування економікою вже давно пішла у минуле [4,9,16]. По-друге, серед цих робіт практично відсутні комплексні дослідження, що відбивають інноваційні можливості виробничої системи (галузі, регіону або конкретного суб'єкта, що господарює). В одних роботах досить докладно описуються проблеми науково-технічного потенціалу [1,11,14,15], в інші - ресурсного або кадрового забезпечення і т.п. [6,7,8,16] Поняття виробничого потенціалу значно ширше, включає в себе і наукові, і технічні, і ресурсні можливості.

**Постановка задачі.** Метою дослідження є створення науково обґрунтованого механізму визначення рівня виробничого потенціалу виробничої системи (країни, регіону, галузі, підприємства). На основі вивчення економічних категорій як потенціал, інновація, виробничий процес,

а також на основі вивчення досвіду ринкових реформ в нашій країні та за її межами, запропоновані методичні підходи до визначення рівня виробничого потенціалу.

**Методологія.** Методологічною основою проведеного дослідження стали наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених-економістів з проблем оцінки виробничого потенціалу виробничих систем. Для досягнення поставленої мети використано систему загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Зокрема для теоретичних і методологічних узагальнень, визначення сутності й складових виробничого потенціалу та інструментів його оцінки використовувались діалектичний, абстрактно-логічний і системний вид аналізу.

**Результати дослідження.** Поняття “потенціал” уже досить міцно ввійшло в наукову термінологію й успішно використовується вченими в різних областях науки і техніки. Разом з тим, досліджуване в статті поняття “виробничий потенціал”, незважаючи на всю його очевидність, важливість і перспективність використання, ще не знайшло належного відображення в наукових працях вітчизняних і закордонних дослідників і являє собою одну з “білих плям” у категоріальному апараті. На наш погляд, недолік у дослідженнях даної економічної категорії є наслідком ряду труднощів методологічного і прикладного характеру.

Проведений нами аналіз показав, що більшість дослідників, трактують поняття «виробничий потенціал» аналогічно поняттю «економічний потенціал», а саме як розмір ресурсів, що забезпечують інноваційну діяльність, починаючи зі стадії науково-дослідних робіт і закінчуючи передачею нововведення в сферу практичного використання [4,9,12,14,16]. Однак, такий підхід, по-перше, дозволяє відбити тільки одну зі сторін виробничого потенціалу – його ресурсне забезпечення, що є не цілком прийнятним і не відбиває призначення і суть виробничого потенціалу; по-друге, стадія науково-дослідних робіт не входить в інноваційну діяльність, а є структурним елементом науково-технічної діяльності, а це, відповідно, приводить до змішання понять «виробничий» і «науково-технічний» потенціал.

Таким чином, виробничим потенціалом виробничої системи варто вважати не тільки і не стільки її можливості по створенню новацій і здійсненню нововведень, але і готовність суспільного виробництва сприйняти ці нововведення для ефективного використання. Отже, поняття «виробничий потенціалу виробничої системи» стосовно до викладеного матеріалу, на наш погляд, треба сприймати як *граничну* здатність системи створювати, тиражувати і використовувати нововведення в умовах існуючого ресурсного забезпечення. У нашому розумінні **виробничий потенціал** – це *гранична здатність створювати нововведення, сприймати вже створені нововведення і вчасно рятуватися від застарілих.*

Приведене визначення дозволяє стверджувати, що виробничий потенціал системи формується не тільки під впливом факторів, що характеризують кількість новацій, створюваних усередині системи, але й у результаті впливу таких факторів, що відбивають: число нововведень, що надійшли через межі системи; число нововведень, поза залежністю від місця їхнього створення, переданих у сферу практичного використання; число інновацій, використовуваних споживачами в процесі їхнього функціонування. У цьому зв'язку слід зазначити, що рівень  $i$ , відповідно, потенціал інноваційності в значній мері буде визначений присутністю наявних у науково-технічному сегменті виробничого потенціалу нововведень (новацій), на які є ринковий попит [2,3].

На основі узагальнення усіх раніше проведених досліджень, автором запропонована методика визначення кількісних значень параметрів виробничого потенціалу. Наші пропозиції в цьому плані в основному зводяться до наступних положень.

Виробничу систему можна вважати власником значного виробничого потенціалу, якщо її параметри мають певні характеристики [3]. Визначення рівня виробничого потенціалу проводиться з використанням наступної послідовності.

1. Попит на продукцію виробничої системи повинний бути не менше обсягів її виробництва. Цю послілку можна описати нерівністю наступного типу:

$$\sum_{i=1}^m P_{pi} \geq \sum_{i=1}^m O_{vi} , \quad (1)$$

де  $O_{vi}$  - рівень обсягу виробництва в даній виробничій системі продукції  $i$ -го виду,  $i = 1, 2 \dots m$ ;  $m$  - кількість нових видів продукції, вироблених у системі;  $P_{pi}$  - рівень ринкового попиту на продукцію  $i$ -го виду, що випускається в даній виробничій системі.

Дотримання нерівності (1), яка відбиває кон'юнктурні співвідношення, тобто співвідношення попиту та пропозиції, ми вважаємо більш важливим фактором, чим ступінь новизни продукції, чим ступінь новизни цієї продукції на початку її виготовлення.

2. На наш погляд, розмір виробничого потенціалу виробничої системи істотно залежить від двох наступних факторів: кількості інновацій, що використовуються для забезпечення нормального функціонування системи; кількості вироблених у системі нововведень, що відносяться до кінцевої основної продукції.

При такому підході виробничий потенціал системи являє собою рівнодіючу двох названих факторів і може бути описаний наступною формулою:

$$P_u^{nc} = f(P_g^{nc}, P_{ввс}), \quad (2)$$

де  $P_u^{nc}$  - величина виробничого потенціалу виробничої системи;  $P_g^{nc}$  - рівень інноваційної сприйнятливості виробничої системи, що аналізується;  $P_{ввс}$  - рівень інноваційної віддачі цієї виробничої системи.

3. Величина інноваційної сприйнятливості  $P_g^{nc}$  системи може бути оцінена по

кількості ресурсів, що використовуються, незалежно від їхнього виду, які можна вважати нововведеннями. Відповідно показник інноваційної сприйнятливості системи можна визначити як частку нововведень у загальних розмірах її ресурсного забезпечення, що можна відбити залежністю наступного виду:

$$P_e^{nc} = C_{pe} / C_{p\Sigma} \quad (3)$$

де  $C_{pe}$  - кількість (вартість) ресурсів, які використовуються у даній виробничій системі та які можна вважати нововведеннями;  $C_{p\Sigma}$  - загальна кількість (вартість) ресурсів, які є в розпорядженні цієї виробничої системи для забезпечення своєї виробничо-комерційної діяльності.

4. Найважливішою величиною, що оцінює інноваційну віддачу функціонуючої виробничої системи, є кількість продуктів, який можна вважати нововведеннями (новаціями). Даний параметр оцінюється з погляду масштабів виробництва нової продукції, величини попиту на неї з боку споживачів і відповідності її техніко-економічних показників кращим зразкам. У загальному виді цю послілку можна записати як рівняння функціонального виду:

$$P_{ввс} = f(A_{cp}, J_n, J_e), \quad (4)$$

де  $A_{cp}$  - параметри аналогічної продукції, конкурентно-споживчий рівень якої в даний час відповідає світовому рівню (кращий аналог);  $J_n$  - показник масштабу новизни продукції, що виробляється в виробничій системі, що аналізується;  $J_e$  - показник ринкового попиту на нововведення, які вироблені в системі.

Визначення показників, що входять у залежність (4) пропонується робити за наступною методикою.

Масштаб виробництва нової продукції  $J_n$  визначається як відношення кількості (вартості) виготовленої нової продукції, яка визначається як нововведення, до загальної кількості (вартості) продукції, яка вироблена в системі. Це твердження можна описати рівнянням наступного виду:

$$J_n = N_i / N_\Sigma \quad (5)$$

де  $N_i$  - обсяг виробництва нової продукції (найчастіше визначається у вартісному вираженні для одержання можливості зіставлення різних видів продукції в одному вираженні);  $N_\Sigma$  - загальний обсяг продукції, яка вироблена в даній виробничій системі.

Показник рівня ринкового попиту на нововведення (нову продукцію, роботи, послуги), які вироблені в системі визначається за допомогою віднесення кількості (вартості) проданих (реалізованих) нововведень до загальної кількості вироблених системою нововведень:

$$J_e = N_{ip} / N_i \quad (6)$$

де  $N_{ip}$  - обсяг реалізованої на ринку нової продукції, яка виготовлена у виробничій системі, що аналізується.

Ступінь відповідності нововведень, що вироблені цією системою, сучасному світовому рівневі пропонується визначати як рівень попиту на них за кордонами системи, тобто являє собою показник, що характеризує

рівень експорту нововведень, вироблених у даній системі відносно загального обсягу їхньої реалізації, що може бути описано залежністю наступного виду:

$$A_{cp} = N_{ie} / N_{ip} \quad (7)$$

де  $N_{ie}$  - кількість (вартість) нововведень, що були продані на зовнішньому ринку (експортовані за кордон).

5. Підсумкова величина виробничого потенціалу може бути визначена шляхом перемноження усіх вищерозглянутих складових. У результаті проведення зазначеної процедури одержуємо наступну залежність:

$$\begin{aligned} P_u^{nc} &= P_6^{nc} A_{cp} J_n J_v = (C_{pu} / C_{p\Sigma}) (N_i / N_\Sigma) (N_{ip} / N_i) (N_{ie} / N_{ip}) \\ &= (C_{pu} N_i N_{ip} N_{i\alpha}) / (C_{p\Sigma} N_\Sigma N_i N_{ip}) = (C_{pu} N_{i\alpha}) / (C_{p\Sigma} N_\Sigma) = (C_{pu} / C_{p\Sigma}) \\ &\quad (N_{ie} / N_\Sigma) = P_6^{nc} (N_{ie} / N_\Sigma) \quad (8) \end{aligned}$$

**Висновки.** Викладений вище підхід до оцінки виробничого потенціалу дозволяє досить просто його визначити для будь-якої виробничої системи, незалежно від рівня її складності.

**Список літератури:** 1. *Громека В.И.* США: научно-технический потенциал М.: Мысль, 1987.- 152с. 2. *Жиц Г.И.* Инновационный потенциал высшей школы: параметры: Монография.- Саратов: Саратов. гос. техн. ун-т, 2001.- 180с. 3. *Жиц Г.И.* Методология управления формированием и эффективным использованием инновационного потенциала экономических систем. Автореф. дисс. на соиск. уч.ст. доктора эконом. наук...- Саратов : СГТУ, 2001.- 39с. 4. *Ильин М.С.* Научно-технические потенциалы стран СЭВ: состояние, взаимодействие. - М.: Экономика, 1984.- 119с. 5. *Ильяшенко С.Н. та ін.* Менеджмент та маркетинг інновацій.- Суми: Мрія, 2004.- 616с. 6. *Каныгин Ю.М.* Научно-технический потенциал (Проблемы накопления и использования).- Новосибирск: Наука, 1984.-154с. 7. *Кокурин Д.И.* Инновационная деятельность.- М.: Экзамен, 2001.- 576 с. 8. *Лапин Е.В.* Экономический потенциал предприятия: Монография.- Сумы: ИТД “Университетская книга”, 2002.- 310с. 9. *Лецинер Р.Е.* Научно-технический потенциал современного производства.- М.: Знание, 1988.- 33с. 10. *Лузин А.Е.* Повышение восприимчивости к нововведениям // ЭКО.- 1986.- №7.- С.120-127. 11. *Марушикина М.А., Тамбовцев В.Л.* Уровневая модель в анализе инновационного процесса // Проблемы интенсификации и диагностики нововведений М.: ВНИИСИ, 1984.- С.30-44. 12. Научно-технический потенциал отрасли.- М.: Экономика, 1984.- 28с. 13. *Олдак П.Г.* Принципы программного подхода // Материалы научного симпозиума по проблемам долгосрочного экономического прогнозирования развития народного хозяйства Сибири и Дальнего Востока.- Новосибирск, 1990.- 76с. 14. *Перерва П.Г., Гончарова Н.П., Яковлев А.И.* Маркетинг инновационного процесса: Учебное пособие К.: Вира-М, 1998.- 267 с. 15. Прогнозирование и оценки научно-технических нововведений / Г.М.Добров, А.А.Коренной, В.Б.Мусиенко и др.- К.: Наукова думка, 1989.- 280с. 16. *Хейнман С.А.* Производственный и научно-технический потенциал СССР // Вопросы экономики.- 1982.- №7.- С.11-18.

Надійшла до редколегії 10.10.10